

nál az alapszínek hatása másképp érvényesül, mint a háromszínyomatoknál s ha vannak az előbbieknél eltérések az összhatásban, mint a milyenek az utóbbinál rendesen jelentkeznek, úgy azokat a kontur lemezzel való nyomással eltüntethetjük, valamint az is tény, hogy a kontur lemezek miatt a három élénk szín mindig gyöngéd vagy megtört árnyalatban lesz nyomva, a mi szintén a nyomás előnyére válik.

A hangjegyszedés.

IRTA: ANTON GYULA.

KULTURÉLETÜNK hatalmas hullámzásának és fejlődésének tagadhatatlanul egyik legerősebb fegyvere a tudományos ismeretek megőrkítésére szolgáló *sajtó*. Habár e nagy munkában a dicsőség oroszlánrésze a sajtó szorosán vett munkásaié, az íróké, mégis nagy része van abban az egyszerű szedőnek is, a ki, ha ki nem szedné íróink, tudósaink, költőink papírra vetett gondolatait, akkor vajmi nehezen juthatnának el bárhova is.

A technikai vívmányok ma már oly magas fokon állanak a betűszedés terén is, hogy a laikus szemlélő ámulva áll meg a különféle hatalmas apparátusok előtt és csodálkozva szemléli ennek az ördögös mesterségnek csinját-binját.

A legkevesebb gondot eddig a *hangjegyszedésre* fordították. Valóságos hamupipőke szerepét játsza a hangjegyszedés előkelőbb nyomdáinkban, pedig ezzel a művészies mesterséggel érdemes bővebben is foglalkozni, mert egy kevés fáradság meghozza a maga gyümölcsét.

Alábbi soraimban egy rövid elmélkedést bocsátok közre a hangjegyszedésről és kétszeresen boldognak fogom magamat érezni, ha ismertetésemnek híve és követője akad szaktársaim között.

A hangjegyszedés alatt azt a művészetet értjük, melylyel apró hangjegyrészecskék egybeillesztésével egy leírt zenemű képmását állítjuk elő.

A hangjegyek szedéséhez mindenekelőtt az összes hangjegyek nyomdászati szempontból való pontos ismerete szükséges; de az sem valami merész vállalkozás, ha valaki minden zenei és hangjegyismeret nélkül vág a dolognak, föltéve, hogy előzőleg egy kissé tanulmányozza azokat. Gyakorlati úton azután sokkal könnyebben beletanul és elsajátítja a hangjegyszedést mint hosszadalmas elmélet útján. Igaz ugyan, hogy eleinte nehezen és igen lassan fog haladni a szedés, sőt az is előfordulhat, hogy egész rendszert kell szétbontanunk, hogy újra kezdjük, — a mi azonban nem szabad, hogy kedvünket szegje. Nélkülözhetlen segédeszköz itt is a betűsorzó, melynek alja azonban semmi esetre se legyen keskeny. Az alak szélessége a hangjegyszedésnél nem kell hogy mindenkor négyszögnagyságok szerint tartassék, mert itt mindenkor a hangjegy-test négyzetkéje mérvadó.

Miután minden hangjegyetervnek a sorokat teljesen ki kell töltenie, ez pedig mindenkor bizonyos számú négyzetkékből alakul, ennél fogva sorzónkat is mindenkor a pontosan megfelelő térfogatra kell beállítanunk.

A legegyszerűbb hangjegyszedés az egy hangra szóló, vagyis az egy kulcs alatti. Ennél fogva tanácsos, hogy minden kezdő hangjegyszedő csak ilyenhez fogjon először és csakhamar örömmel fogja tapasztalni, hogy szépen halad.

Minden hangjegyszedőnek lehetőleg gyors és biztos, szemmérték szerint való számításra kell törekednie.

Valamely zenedarab szedéséhez megkívántató hangjegy-részecskék száma mintegy 300-at tesz ki, melyeknek elhelyezésére a közönséges hangjegyszekrény van berendezve. Ha ezekhez még a karének-hangjegyeket (choral), a hangtan (Generalbass) számjegyeit s a rendszeres összekötő jegyeket (Accoladen) is hozzászámítjuk, akkor azok száma közel 450-et fog kitenni. A hangjegyek alpmérete a négyzetke; ezen alul már csak a félnégyzetke létezik, míg ellenben felfelé, már t. i. mindig csak vízszintes kiterjedést számítva, van 1., 2., 3., 4., 5. négyzetke is.

Függőleges irányban való egymásutánban a négyzetkéek egész 5-ig, szélességben pedig 3-ig vannak egyesítve, míg máskülönben csak 2, 3 és 4-négyzetkés darabok fordulnak elő; itt azonban csak az előütéses (Vorschlag) hangjegyeknél vannak ilyenek, melyek a félnégyzetkéekkel állanak szorosabb viszonyban.

A hangjegyek nagyságát, melyek vízszintes irányban terjednek, négyzetkék szerint mérjük; vannak egy-, két-, három-, négy- és öt-testnagyságú darabok. Minden hangjegyszedőnek okvetlen ismernie kell az összes hangjegy-daraboknak úgy négyzetke-tartalmát, valamint betűtest (Kegel) magasságát. Ezek ismerete nélkül nem ajánlatos a hangjegyszedés, mert az eredmény határozottan haszontalan munka lesz.

Tegyük fel, hogy a kéziratban az alábbi hangjegysor fekszik előttünk s sorzónk nyílása 42 négyzetkét tesz ki, a mi egy betűtestnél 5, vagy éppen $4\frac{1}{2}$ négyzetöget jelent (Concordanz). Itt tehát a tartalmat körülbelül így fogjuk kiszámítani:

A kezdővonal 1 négyzetke, a kulcs 3 n. + 1 = 4, a kereszt 1 négyz. + 4 = 5, számok 2 négyz. + 5 = 7, vonal 2 négyz. + 7 = 9, kottafej 1 négyz. + 9 = 10, vonal 2 négyz. + 10 = 12, fej 1 négyz. + 12 = 13, vonal 2 négyz. + 13 = 15, fej 1 négyz. + 15 = 16, vonal 2 négyz. + 16 = 18, ütemvonal 1 négyz. + 18 = 19, vonal 2 négyz. + 19 = 21, fej 1 négyz. + 21 = 22, vonal 2 négyz. + 22 = 24, fej 1 n. + 24 = 25, vonal 2 n. + 25, = 27, fej 1 négyz. + 27 = 29, vonal 2 négyz. + 29 = 31, ütemvonal 2 négyz. + 31 = 33, fej 1 négyz. + 33 = 34, vonal 2 négyz. + 34 = 36, fej 1 négyz. + 36 = 37, vonal 2 négyz. + 37 = 39, fej 1 négyz. + 39 = 40, vonal 1 négyz. + 40 = 41, zárvonal 1 négyz. + 41 = 42.

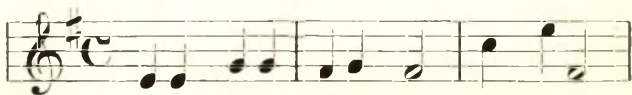
Mint ebből láthatjuk, az egyszerű hangjegy-rendszer beosztása és technikai kivitele nem nehéz.

Sokkal nagyobb figyelmet kell fordítanunk a kiszámításra azon esetben, ha a hangjegy alatt szöveg is áll, mert midőn a hangjegyeket kiszámítjuk, ugyanakkor a szöveget is hozzá kell egyeztetnünk, a mi még nehezebb, ha két vagy több szövegsor áll a hangjegyek alatt. Péld.:

Mint látjuk, az illető hangjegynek mindenkor ama szótag közepére kell esnie, a melyre vonatkozik, a mi

sok esetben a hangjegyek térközeinek szabálytalan beosztását idézi elő. Fenti példánkban a szöveg véletlenül összevág a hangjegyekkel, de ez az eset nem mindenkor fordul elő. Van rá eset, hogy néha maga a szedő is vét a szabályszerű térköz-beosztás ellen, mint az az alábbi példából is látható:

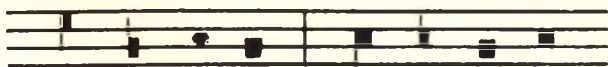
A térközök ily szabálytalan beosztása nem szép munka. Itt a hangjegyeket négyzetképpel kellett volna ritkítani, az előjelzések melletti tért bővíteni s az ütenyvonal előttit és utánit pedig kisebbre venni. Azonban még egy hiba van a felhozott példában, miért is azt kijavítva, alább ismét bemutatjuk:

A zászlócskáknak négy különböző neme fordul elő, úgymint: a rendes zászlócska, azután a telt zászlócska, vagyis a gerendásak (Balken), továbbá a csuszamlók (Schleicher) és végül a lejtő (Schnelle) vagy gyors zászlócskák. E két utóbbinál különösen óvakodni kell a felcseréléstől. A lejtő zászlócskájú köthangjegyek nagyobb ugrásúak, s éppen azért sokkal ferdebbek vagy lejtősebbek is, mint a többiek.

Továbbá vannak még a rendes hangjegyeken kívül énekkari hangjegyek is. Az énekkari hangjegyek szedése könnyebb mint a rendes hangjegyeké, vagy legalább is nem oly fáradságos. Ezek egyszerű, fekete négyzetekből állanak, szárral vagy a nélkül, a négyvonalas rendszer alatt vagy fölött, mint azt az alábbi példából láthatjuk:

Elegendő, ha a hangjegy-szekrény a mi rendes betűszekrényünk nagyságával bír, jóllehet a nagyobb alakú

